

MARK TOBEY ESERLERİNDE UZAK DOĞU SANATI ETKİLERİ VE KALİGRAFİK EĞİLİMLER

FAR EASTERN ART INFLUENCES AND CALLIGRAPHIC TENDENCIES IN MARK TOBEY'S WORKS

Doç. Muteber Burunsuz

Hitit Üniversitesi,

Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Resim Bölümü

muteberburunsuz@hitit.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-8987-0058

MAKALE GELİŞ TARİHİ: 21 Ağustos 2024 · YAYIMA KABUL TARİHİ: 27 Mart 2025

Öz

Soyut dışavurumcu ve Amerikalı sanatçı Mark Tobey duygularını aktardığı eserlerinde simgesel bir tavır ortaya koymaktadır. Mistik deneyimlerini Uzak Doğu Sanatının etkileriyle eserlerine aktaran Tobey, lirik ve kaligrafik bir ifade anlayışını tercih etmiştir. Araştırmada Tobey'in mürekkeple oluşturduğu eserleri incelenerek, sanatçının eserlerindeki Doğu Sanatı etkileri ve sanatsal anlayışı çözümlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yönteminden faydalanılarak, ilgili literatür taranmış ve elde edilen verilerin analizleri yapılmıştır. Tobey'in mürekkeple oluşturduğu dinamik ve ritmik eserlerinde boşluk-doluluk, yön ve denge ilkelerini gözettiği gözlemlenmiştir. Mürekkebin baskın ve güçlü anlatımına kaligrafik fırça hareketleriyle yön veren Tobey, coşkulu bir ifade diliyle taşist eserler oluşturmuştur.

Abstract

Abstract expressionist and American artist Mark Tobey demonstrates a symbolic attitude in his works in which he conveys his emotions. Transferring his mystical experiences to his works with the influences of Far Eastern Art, Tobey preferred a lyrical and calligraphic understanding of expression. In the research, by examining Tobey's works created with ink, the effects of Eastern Art and his artistic understanding in the artist's works were tried to be analyzed. By using the qualitative research method in the research, the relevant literature was scanned and the data obtained was analyzed. It has been observed that Tobey observes the principles of space-fullness, direction and balance in his dynamic and rhythmic works created with ink. Directing the dominant and powerful expression of ink with calligraphic brush movements, Tobey created tachist works with an enthusiastic expression language.

Anahtar Kelimeler: Mark Tobey, Soyut Sanat, Soyut Dışavurumculuk, Uzak Doğu Sanatı, Kaligrafi.

Key Words: Mark Tobey, Abstract Art, Abstract Expressionism, Far Eastern Art, Calligraphy.

GİRİŞ

Sanatta var olan gerçeklik soyut sanat için varlığın özünü kavrayabilmekle mümkündür. Sanat yapıtının özel bir anlam içeriğine sahip oluşu gerçekliğin daha üst anlatıma kavuşmasıyla biçimlenir. Sanatçı özel bir ifade diliyle doğada yer alan nesneleri kendi belleği ve algısal deneyimi ile sonuçlandırmaktadır. Sanatçının imgeleminde dönüşen nesneler farklı biçimler aracılığıyla aktararak yeni yorumlara kavuşmaktadır.

Her izleyene yeni yorumlar ve anlamlar sunan soyut resimde, ressamın açık bir biçimde anlam sunma gayretinde olmamışlardır. Özgün bir anlamlandırma süreciyle, sürekli gündemde kalarak hiç eskimeyen eserler her izleyici yorumuyla tekrar tekrar doğarak güncelliklerini koruyacaklardır (Krause, 2005, s. 109). Özgün bir biçim oluşturma çabası sanatçının farklı bileşenleri bir araya getirmesiyle mümkündür. Bu bileşenler aracılığıyla kendi ifade dilinde yaşama dair biriktirdikleri ve aktarılan kavramsal içerik eserlerine yansımaktadır. Sanatçının gerçekliği içsel ve dışsal araçlarıyla birlikte sanat eserinde buluşmaktadır. Tinsel arayış ve gerçekliğin izleri, sanat yapıtının gizli dünyasında saklıdır.

Sanatın kaynağı açık bir biçimde sanat yapıtının içindedir. Var olan dolaysız olarak hakikati içinde, sanatta barındırmaktadır (Bozkurt, 2000, s. 262). Sanat tarihi boyunca yaygın bir biçimde sezgilerin ve içsel arayışın yoğun olarak gözlemlendiği dönem dışavurumculuk akımında gerçekleşmiştir. Sanatçının bir içe bakış yöntemi olarak kendine dönmesi, duygularını ve içselliğini eserine aktarması ifadeci anlayışla gerçekleşmiştir. Sanatçının soyut olan yüzeylerde sezgisel tasarımlarının estetik bir süreçte dahil olduğu görülmektedir.

İçsel gerçekliğin ve ruhsallığın özgür bir biçimde bilinçaltı aracılığıyla somutlaştığı dışavurumculuk içselliğin somutlaşmış biçimidir. Dışsal sürecin iç deneyimlerle buluşarak sezgiselliğin son bulduğu nokta soyutlamayla gelişen sanatsal deneyimdir (Gece Çelikkın, 2018, s. 138-139). Dışavurumsal süreçte bilincin devre dışı bırakılarak rastlantısal etkilerle oluşturduğu estetik oluşum öncesinde köklü bir birikim gerekmektedir. Anlık gelişen sanatsal eylem içeriğinde bir çıkış noktası, dönüşmüş bir biçim ve sezgisel bilinç eylemi bulunmaktadır. Sürekli arayış içerisinde olan sanatçı, kendi biçimlerini kendi anlatım biçimi içerisinde oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı ile başlayan Soyut Dışavurumculuk akımında anlık sanatsal deneyimlerin oluştuğu görülmektedir.

Soyut ekspresyonistler, Carl Jung'un (1875-1961) psikoanalizle, Sigmund Freud'un (1856-1939) ise mit, bellek ve bilinçdışı akılla ilgili fikirlerinden ilham almak ve bunları resimlerinde kullanabilmek amacıyla sürrealizme yöneldiler. Sürrealist

sanatçılar, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla ABD'ye gelmişlerdi ve çok sayıda galeri ile müze de kapılarını bu sanatçıların eserlerine açmıştı. Amerikalı sanatçılar toplumsal ve teknik açıdan radikal bu yaklaşıma büyük önem vermiş, yanlırlar üreten ve fayda sağlayan bir formül gibi değerlendirmişlerdi (Farthing, 2014, s. 453).

Soyut Dışavurumcu sanatçıların anlık deneyimlerini damlatma ve sıçratmalarla gerçekleştirdikleri görülmektedir. Tuvalin tüm yüzeyine yayılan bu etkiler serbest lekelerle biçimlendirilmiştir. Sürekli bir üretme ve biçimlendirme çabası içinde olan sanatçıların çizgi, leke, doku ve renkler aracılığıyla içsel dışavurumlarını aktardıkları görülmektedir.

“Birinci Kuşak Soyut Ekspresyonistler, Soyut Ekspresyonizmin temelini oluşturan isimlerdir: William Baziot, Adolph Gottlieb, Philip Guston, Frans Kline, William De Kooning, Robert Motherwell, Barnett Newman, Sam Francis, Morris Louis, Mark Rothko, Lee Krasner, Arshile Gorky gibi çoğu Amerikalılarla, Hollandalı Karel Appel, Fransız Jean Fautrier'dir” (Eroğlu, 2015, s. 266). Resimsel öğeleri kendi sanatsal anlayışları dahilinde biçimlendiren sanatçılar, dışsallaşmış ve olgunlaşmış biçimlendirmeleriyle simgesel yetkinliğe kavuşurlar. Öyle ki duygu-düşünce diyalektiği ile sanatçının öznel gerçekliği sanatsal eyleminde gerçekleşmektedir. Sanatçı kendi evreni ile dış dünya nesneleri arasında etkileşim kurarak saf biçimlere ulaşmaktadır.

Sanatçı soyutlama esnasında kendi öz benliğinde ortaya koyduğu nesne ya da öznenen hareket ederek soyutlanan şeyde farklı biçimsel varyasyonları ortaya koymaktadır. Her defasında empati kurulan imge dünyasındaki nesne ya da özneler sanatçının bilinçaltından gelen öğelerdir (Eroğlu, 2017, s. 26-27).

Kaligrafinin soyut sanatla bağı, tinsel bir özü yakalamasının dışında, biçimlerin soyut olarak ifade edilmesine imkan tanınması ile ilgilidir. Soyutlanan kaligrafik biçimler doğaya ait olanın özleri ve sembolleridir. Doğu ve Batı Sanatında kaligrafi sanatın içine dahil edilerek estetik bir öge olarak biçimlendirilmiştir. Kaligrafi zamanla sanatçının enerjisi, ritmi ve tinselliğini yansıtmıştır. Amerikan Soyut Dışavurumcu anlayışın temsilcilerinden Mark Tobey ise yüzey üzerinde biçimlendirdiği formlarda grift yapılar oluşturmuştur. Biçimsel yapılar sanatçının bazı eserlerinde anlık ve rastlantısal kaligrafik lekelerle dönüşmüştür. Mark Tobey eserlerinde, anlık izlerin hakikate ulaşma çabasında ve kaligrafik etkilerin oluşmasında felsefe ile şekillenen Doğu Sanatının, özellikle Çin kaligrafisinin ve oryantalist duyarlılığın izleri bulunmaktadır.

Amerikan Sanatına yeni bir yön veren Mark Tobey, Bahailiği ve Doğu Sanatını derinlemesine inceleyerek eserlerinin felsefi temellerinin oluşmasını sağlamıştır. Tobey eserlerini genellikle koyu zemin üzerine yapılandığı kaligrafi temelli

fırça hareketleri ile biçimlendirmektedir. Tobey'in doğu seyahatleri beyaz yazı olarak adlandırılmış üslubunun oluşmasında da önem taşımaktadır (Kınacı, 2008, s. 18).

Birbiri içerisine geçen ve devam eden fırça hareketleri, sürrealistlerde görülen otomatik yazılar Amerikalı mistik sanatçının eserlerine enerjik bir biçimde yansımaktadır. Tobey beyaz yazı soyutlama stiliyle yüzey üzerinde beyaz çizginin iç içe geçmesiyle oluşturmaktadır. Sumi mürekkebiyle oluşturulan eserlerde çizgi ve lekelerdeki kendiliğinden atılmış mürekkeplerle ekspresif yüzey hareketleri soyut bir biçimde kavranmaktadır.

Mark Tobey eserlerinde Doğu sanatıyla birlikte Zen ve Budacılığın etkileri sezilmektedir. İlk zamanlarda daha durgun ve bu öğretilere yakın eserler üretirken ilerleyen yıllarda canlı renkler kullanmıştır. Sanatçının eserlerinde yüzeyde formların ışıqla birlikte vurgulandığı görülmektedir (Özen, 2008, s. 46). Mark Tobey eserlerinde biçimin kompozisyon içinde ritmik devinimleri görülmektedir. Plastik dengelerin içsel duyarlılıkla birleştiği eserlerinde belirgin bir mekan anlayışı yerine serbest yüzeyde biçimlendirilen çizgi ve lekeler görülmektedir. Biçimlerin renklerle ya da siyah beyaz olarak düzenlendiği eserlerde sanatçının çağdaşları Hans Hoffman ve Arshile Gorky'nin etkileri görülmektedir. Tobey'in eserlerinde boyanın ya da mürekkebin sıçrayış hareketleri ile birlikte damlatmalar, kalın fırça sürüşleri ve serbest lekeler izlenmektedir.

Sanatçının eserlerinde çizgi belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Küçük çizgi birimleri bir arada bütüncül bir dil oluşturmaktadır. Sanatçının eserlerinde mistik deneyimler Amerika Sanatının ekspresif yanı ile bir araya gelmektedir (Dinçer, 2014, s. 61). Mark Tobey eserlerinde, renk, çizgi ve lekenin dengesi, yönü ve devinimi ile yüzey üzerinde boşluk ve doluluk gözetilmektedir. Serbest lekeler ve çizgilerin yoğunlaşması ile formun biçimsel varyasyonları zamansızlıkla anlık deneyimler sunmaktadır. Mistik ve metafizik kökenli bir deneyimle yola çıkan Tobey, eserleriyle düşünsel bir bağ kurmaktadır. Soyut yüzeyde biçimlendirdiği öğelerle Batı ve Doğuyu bir arada sentezlediği eserleriyle çağdaşlarından ayrılmaktadır.

Genel Özellikleriyle Uzak Doğu Sanatı

Sanat tarihi boyunca birçok ressam Uzak Doğu Sanatına ilgi duymuş ve bu ilgilerini kendi sanat anlayışlarına yansıtmışlardır. Empresyonist, ekspresyonist ve fovist ressamların eserlerinde Doğu Sanatı ile ilgili etkiler görülmektedir. Uzak Doğu Sanatı Çin, Japon ve Kore sanatını kapsamaktadır.

Sanatçılar, Japon sanatının hassas ve yalın ifade biçiminden ve renk anlayışından etkilenmişlerdir. Japon resimlerinin yeni bir ifade biçimi ve bakış açısı kazandırması açısından sanattaki etkileri önemli olmuştur. Japon sanatı karşısında etkilenen Empresyonizmin öncü ressamı, ilk kez yeniden yorumladıkları Japon sanatıyla Japonizm sanat akımının ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. Empresyonist sanatçılar ile Japon Ukiyo-e sanatçıların çalışmaları incelendiğinde günlük yaşamdan sahnelerini resmetme biçimleri olarak izlenimci ve doğal tavırlarının benzerlik taşıdığı görülmektedir (Ceylan, 2022, s. 202).

Sözen ve Tanyeli'nin de belirttiği gibi "Japonizm, Japon resmi izlenimcileri özellikle renk düzeni açısından etkilemiştir" (Sözen ve Tanyeli, 2001, s. 118). İzlenimciler de dahil olmak üzere birçok sanatçıyı etkisi altına alan Japon Sanatında zaman içerisinde farklı teknikler görülmüştür. Ukiyo-e, mürekkepli resimler, kaligrafi, origami ve mangalar bu teknikler arasında sayılabilir. Tekniklerle birlikte Japon eserlerinde sadeleştirme ve minimal anlatım stili dikkat çekmektedir. Kaligrafik ifadeler mürekkeple birlikte yalın bir anlatıma dönüşmektedir. Kaligrafiyle birlikte imgeleri şiirle birlikte buluşturan Çin Sanatı'nda ise renk ve biçimler stilizasyonla uygulanmıştır. İmgelere ustasının karakterini yansıtan kaligrafik eşlik etmektedir.

"Tipik Çin resmi denince akla, kenarında resmi yapan sanatçının ruh durumuna uygun olarak veya özel durumu dile getiren bir şiir yazılıdır. Seyirci, aynı anda üç sanatı birden izleyebilir: Şiir, resim ve kaligrafi. Bu da dünyada eşine rastlanmayacak bir durumdur" (Bedin, 1985, s. 36).

En sade biçimler, nesneler mürekkebin su ile buluşması sonucu belirgin hale gelir. Açık ve koyu tonlar ile nesnenin biçimlendirilmesi sağlanır. Stilize yalın formlar yazılarla buluşmaktadır. Çinli ressamların eserlerinde belirgin bir biçimde anlık sıçratmalar yer almaktadır. Çin Sanatı'nda mürekkep sanatçının iç dünyasına dönüş ve gözlem sağlıyordu. Fırçanın ritmiyle malzemeyi buluşturan sanatçılar özgün ve gerçekçi form anlayışına yöneldiler.

"Geniş fırça darbeleriyle yapılan resim tekniğinin yerine, uyumlu ve canlı çizgilerden oluşan yeni tarzıyla, spontan ve seri bir anlayışın önde gelen temsilcisi olmuştur. Aynı anlatımcı yolda Wu'nun en tanınmış çırağı Lu Leng-chia ve resimde ifadesi olanaksız gibi görünen, bütünüyle esrik bir anlayışın ürünü olan ve mürekkebi "sıçratma" tekniğiyle kullanmanın öncüsü sayılan Wang Hsia'yı da anmak gerekir" (Cheng, 2006, s. 20-21).

Çin Resim Sanatı'nda çizgi, leke ve ton değerleriyle oluşturulan eserlerde, manzaralar ve bitkisel motifler resmedilir. Çizginin ince ve kalın değerleri formu biçimlendirmede önemli rol edinir. Ayrıca çizgilerin açık ve koyu

değerleri bu nesnelerin üç boyutlu olarak algılanmasını sağlamaktadır. Sembolik olan Çin Sanatında kavramlar sembollerle ifade edilirken sanatçının rusallığıyla aktarılarak bir bütünü temsil eder.

Aslında Tang'lar döneminin üçüncü önemli anlayışını nitelemek için “izlenimci” adını, daha iyi bir tanım bulamadığımız için kullandık. Çin resminde çok özel bir stildir burada söz konusu olan. İnce çizgilerle, mürekkebin kimi zaman ustalıklı bir ton derecelendirmesiyle, bir manzaranın sonsuz nüanslarına uygun bir tonaliteyle, evreni canlı gösteren sonsuz esin kaynaklarıyla yıkanmış nesne görünümlerinin gizemli titreşimlerini ustalıklı biçimde yansıtmak için uygulanır bu teknik (Cheng, 2006, s. 21).

Sanatçının duygularında ulaştığı en yüksek anlayışı ifade etmesinde doğanın sembolleri yer alır. Gerçekliğin özleri, aşırılıktan uzak ipek ve kağıtlar üzerine uygulanmaktadır. Çin Sanatında resim ve seramikler iç içeydi. Seramiklerin üzerinde genellikle siyah ve tuğla kırmızısıyla yalın stilize biçimlerle süslemeler yer alırdı. Fikir olarak sadeleşme resim, seramik ve yazı üzerinde etkili olmuştur. Maneviyatın sembolü doğa ve doğaya ait olan öğeler, sadelikle ifade edilerek, izleyiciyi gündelik yaşamın sıradanlığı ve karmaşasından uzaklaştırarak, dinginliğe ulaşmayı amaçlar.

“Tang Hanedanlığı için önemli bir resim üslubu olan Shan Shui’de; dağlar, nehirler ve şelalelerin olduğu doğal manzaralar yerine kalem ve mürekkep ile tasvir edilir” (Farthing, 2014, s. 98).

Çin Sanatında doğaya duyulan tutku resimlere de yansımıştır. Ağaçlar, kayalar ya da dağlar estetik bir biçimlendirme dili ile ifade edilmiştir. Çinli sanatçılar nesnelerin ya da formların daha yumuşatılarak oluşturulduğu çizimlerde, çizgilerin resim içindeki bütünlüğü, lekelerin kendi arasındaki dengesi, boşluk ve doluluk, simetri ve asimetri, sadelikle birlikte çok anlamlılık öğelerine eserlerinde yer vermişlerdir. Çizginin iniş çıkışları, yönü ve anlık değişimleri eserin içinde ritimsel bir dili olmasını sağlar. Tüm bu öğelerin yanı sıra perspektif açısından da Batı resmine göre farklılıklar bulunmaktadır. Doğu Sanatında en sade biçimlere ulaşma hedefi ile soyut yüzeyler oluşmuş ve lekelerin de birimsel olarak daha yalınlaştığı görülmüştür. Soyut sanatta da var olan biçimlerin görünüşlerinden sıyrılarak yalınlaştırıldığı, fazlalıklarından ayıklanarak karmaşadan uzak sakin ve sade biçimlere ulaşıldığı görülmektedir.

Uzak Doğu Sanatının Mark Tobey Eserlerine Etkisi

Mark Tobey’in batıdan doğuya uzanan sanatsal ve yaşamsal deneyiminin izleri eserlerine yansımıştır. Birçok sanatçı gibi Uzak Doğu Sanatının teknik

ve yöntemleri Tobey'i de etkilemiştir. Uzak Doğu Sanatının kaligrafik etkileri ve mürekkebin saf haliyle kullanımı Tobey eserlerinde mistik bir deneyime dönüşmüş ve sanatçının içsel dinamizmi eserlerine daha sadeleşerek yansımıştır. Tobey'in seyahatleri ve Doğu dinlerine olan ilgisi yaşamına yön vermiştir. Asya ve Çin Sanatı, Uzak Doğu felsefesinden hareketle tinsellikle hakikate ulaşma yolunda verilen deneyimler, Tobey'in eserlerinde somutlaşmıştır. Sürrealist, Soyut Dışavurumcu ve Eylem Resmi sanatçılarındaki görüldüğü gibi Tobey eserlerini oluştururken bir kurala bağlı olmaksızın otomatizm ilkesiyle hareket etmiştir. Tobey'in eserlerinde sıkça kullandığı mürekkebin Çin ve Japon Sanatında kullanımı yaygındır. Özellikle eserlerinde yer verdiği kaligrafik ifade ve felsefi temeller Tobey'i çağdaşlarından, Amerikan Soyut Dışavurumcularından ayırmaktadır.

“Uzakdoğu kaligrafisinin etkisi sık sık vurgulandı. Bu etki özellikle Mark Tobey (1890-1976) gibi bir ressamda mevcuttur. Bu da onun sözünü ettiğimiz Amerikalı resamlardan uzaklaştırır” (Bonfand, 1994, s. 91).

Tobey'in Doğu Sanatına olan ilgisi sanatına yön vermiş, sanatçının eserlerinin giderek sadeleştiği ve yalınlaşan öğelerin baskın bir ifade diline dönüştüğü görülmektedir. Uzak Doğu Sanatının zengin anlatım dili Tobey'i de etkisi altına almış, soyut eserlerinde grift ve sembolik biçimleri üst üste karakterize ederek bir araya getirmiştir.

Tobey'in beyaz yazı stili Bahai dinini benimsediği süreçte serbest bir biçimde gelişmiştir. Yüzey üzerinde oluşturduğu simetrik yapılar işaretlere dönüşmüş, farklı zeminlerde çizgisel bir biçimde aktarılmıştır. Çoğu zaman yazıya dönüşen işaretler bütünü dokulu bir görünüm oluşturmasının yanı sıra düşünsel bir derinlik oluşturmaktadır (Çağlayan, 2018, s. 91-92).

Eserlerinde mistik bir anlayışla yola çıkan Tobey, renkleri sınırlandırarak kullanmış, Japon resminde olduğu gibi resmindeki plastik öğeleri sadeleştirmiştir. Sanatçı seyahat ve izlenimleri ile mistik felsefesini derinleştirerek, derinleştirdiği manevi bütünlüğü eserlerine aktarmıştır.

Tobey'in Avrupa sonrasında Uzak Doğu yolculuğu, sanatçının içsel sürecinde bir arayışa girmesine ve bu etkiler sonucunda Soyut Dışavurumcu anlayışının Doğu Sanatındaki tekniklerle birlikte zenginleşmesine, farklı bir yöne doğru eğilim göstermesine neden olmuştur. Sanatçının eserlerinde geometrik formlarla birlikte çizgisel arayışlar mürekkep ve lavi teknikleriyle buluşmaktadır. Ayrıca fırçalardaki dokunuşlar da sanatçının eserlerine kaligrafik etkiler olarak yansımıştır. Serbest ve devinen lekeler sanatçının içsel süreci ve ruhsallığıyla harmanlanarak soyut bir biçimde ifade edilmiştir. Tüm bu etkiler sanatçının üslubunun farklılaşmasını daha da yalınlaşmasını sağlamıştır (Bayazıt Yılmaz, 2023, s. 19).

Uzak Doğu Sanatındaki kaligrafik yazı stili Tobey eserlerinde biçimlere yön verme olarak gelişmiştir. Eserlerindeki lekesel anlatım kaligrafik olarak özgün bir duyarlılıkla aktarılmış olup gözleme dayanan ve yalınlaşan biçimler serbest bir biçimde dönüştürülmüştür. Deneyisel bir dille aktarılan izler yüzeyde vurgulu bir ifade diline dönüşür. Geleneksel malzeme ile biçimlendirilen eserler, anlık deneyimlerle özgür bir eyleme dönüşmüştür.

Mark Tobey Eserleri Üzerine İncelemeler

Mark Tobey eserlerinde kontrast etki oluşumları, siyah ve beyaz üzerindeki yoğunluklar, dokulu grift yapılar ve fırça hareketleri lekesel ifade diliyle ruhsallığın yansıdığı izler olarak görülmektedir. Eserlerde izlenen görsel öğeler, lekesel üslupla izlenen ifadeci ve soyut yaklaşım içerisinde değerlendirilmektedir. Soyut olan biçimsel varyasyonlar öz anlatımları ile yorumlanmaktadır. Sadeleşen biçimler etkileşim kurarak bütünsel bir bakış açısıyla sunulmaktadır. Anlık deneyimler, tüm yüzeye yayılarak bedeninin yansıdığı duygusal dışavuruma dönüşmektedir.

Klasik kompozisyon anlayışlarının ötesinde Avrupa resminden ayrılan Mark Tobey eserlerinde, hızla gelişen ve öğelerin tüm yüzeye yayıldığı taşist bir anlayış izlenmektedir (Tatari, 2015, s. 104).

Taşist anlayışla birlikte dinamik bir yapı oluşmaktadır. Kendiliğinden gelişen ve dönüşen biçimler sanatçının bilinçaltından, imgelerinden öğeler içerir. Bu öğelerdeki belirgin dönüşümler ise Tobey'in kendi sanatını ve üslubunu oluşturma yolunda atılmış olan izlerdir. Edinilen deneyimler sanatçının kendi hesaplaşmasında eseriyle karşılıklı kurduğu bağdan kaynaklanmaktadır.

Görsel 1. Mark Tobey, *Kompozisyon*, 1957, kağıt üzerine mürekkep, 59x87 cm.

Mark Tobey'in sumi mürekkebi kullanarak oluşturduğu eseri anlık deneyimlerin ifade edilmesiyle gerçekleşmiştir. Akıtmalar ve sıçratmalar rastlantısal bir biçimde kendiliğinden oluşmuştur. Birbirine yakın ağırlıkta siyah lekelerin yer aldığı eserde oluşmuş yalın biçimler birbirinden bağımsız olarak uygulanmıştır. Siyah lekeler birbirinden bağımsız olsa da uygulanma oranları ve kompozisyon açısından birlik ve bütünlük içindedir. Kompozisyon ilkelerinin ters düz edildiği eserde, anlık gelişen içsel duyarlılık coşkunun, hızın ve dinamizmin en belirleyici öğeleridir. Estetik anlayışın biçimsel ilkelerle bir araya getirildiği eser dışavurumun en belirgin aracıdır. İmgelerin ve bilincin devre dışı bırakılmasıyla karmaşıklıklardan uzaklaşarak en sade haline ulaşması sonucunda gizil anlatım dili oluşmaktadır. Bu anlatım diliyle öznel anlayışın duygu ve düşünce bütünlüğünün aktarımı sonucunda özel bir ifade biçimi ortaya çıkar. Belirgin lekeler, oluşturulan bağlar aracılığıyla bütünlük sağlamıştır (Görsel 1).

Batılı sanat anlayışından Doğu Sanatının hakikatine yönelen ve içsel gerçeklik arayışı içerisine giren Mark Tobey, kavramsal yönün biçimlere yansıdığı eserler oluşturmuştur. Daha dinamik ve soyut eserler üreten Tobey, tüm yüzeye yayılan eserler yerine biçim, leke ve kaligrafiyi buluşturan eserler oluşturmuştur. Soyut Dışavurumcu sanatçılar arasında ilerlediği üslup açısından ayrılarak Amerikan resmine yeni bir anlayış getirmiştir (Kınacı, 2008, s. 18).

Görsel 2. Mark Tobey, *Sumi*, 1957, kağıt üzerine çini mürekkebi.

Sıçratma ve damlatmaların yoğun biçimde görüldüğü eserde, lekeler tarafsız bir fonda bir arada yer almaktadır. Küçük ve büyük lekeler oransal olarak bir araya getirilmiş ve kompozisyon bütünlüğü sağlanmıştır. Saf soyut lekelerin bir araya getirilişi kompozisyondaki denge unsurları ilişkisinin kurulması açısından önemlidir. Resimsel öğelerle bağ kuran devingenlik, bütünlük içinde özel anlamların oluşmasını sağlamaktadır. Sonsuz bir uzamda biçimlerin arasından sıyrılan simgesel ifade dili anlamın yükünü taşımaktadır. Mark Tobey'in içsellikle yoğrulan lekeleri kurgusal değildir. Biçimci saf anlayış yerine lirik anlatım dilini tercih etmiştir. Sanatçının soyut ve ifadeci olan eserlerinde gerçekliğe dair izlerle karşılaşmamaktadır. Özellikle izleyiciyi yönlendirecek olan anlama dair ipuçları görülmemektedir. Sanatçının genel olarak tüm eserlerindeki nihai amacı resmi bir araya getiren öğelerin birlikteliğinin çözülmesi üzerine kuruludur. Boşluk-doluluk, denge, ritim, hız ve dinamizm bu öğeler arasında yer almaktadır (Görsel 2).

Fazlalıklarından ayıklanıp soyut biçimlere kavuşan nesneler hakikate ulaşarak yalınlaşan bir etki oluşturur. Hakikate ulaşabilme ve bu yöndeki çabalar dinsel bir arayış değil bireyin kendini keşfe yönelik bir çabadır. Modern dönemin kaosundan sıyrılarak nesneler aracılığıyla yalınlaşan bir yola başvurulabilir bireyin kendi özüne yönelik bir ihtiyaçtır (Gece Çelikkan, 2018, s. 19).

Görsel 3. Mark Tobey, *İsimsiz*, 1950, kâğıt üzerine tempera

Mark Tobey'in kâğıt üzerine tempera tekniği ile uygulama yaptığı eserinde çizgilerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Çizgiler farklı renk tonlarıyla grift bir biçimde iç içe geçmiştir. Renkli çizgilerin bir aradalığı, kümelenmesi ve karmaşa

ilk olarak dikkat çeken öğeler arasındadır. Nötr bir fon üzerinde beliren çizgisel bütünlük içerisinde oluşan biçimler uzun süreli bakıldığında fark edilmektedir. Anlamsal çağrışımlardan çok soyut ve geometrik biçimlerin belirgin hale gelmesini sağlayan biçimler eserin ana merkezinde konumlanmıştır. Tobey'in eserlerinde çizgi ve leke kullanımları belirgin olarak izlenmektedir. Alt fon renklerindeki çeşitlilik eserlerin üst katmanlarının biçimlenmesinde etkili olmaktadır. Özellikle koyu fonlar üzerinde beyaz çizgi tekniği ile oluşturmuş olduğu kompozisyonlar yer almaktadır. Açık renk tonlarındaki zeminler üzerinde ise çizgileri belirgin kılan çizgi ve lekeler görülmektedir (Görsel 3).

Soyut sanat, özü gereği tinselliğe yönelir. Bu yönelimin doğal sonucunda ise kendinin taklitten, olağan nesne görünümünden ve duyusallığın aldatıcı biçimlerinden sakınan bir ontolojik görünüm sergiler, içsel bir görmenin kendini dışarıya açması ile ifadenin sakinimsizliğinin doğrudan bir bileşimini içeren bu yeni görme ve düşünme tüm rastlantısallıklardan arındırılmış bir iç gözün adeta evreni temasıdır (Gece Çelikkan, 2018, s. 49).

Görsel 4. Mark Tobey, *İsimsiz*, 1957, kağıt üzerine mürekkep, 24x34 cm.

Tobey'in beyaz kâğıt üzerine mürekkep ile oluşturduğu anlık sıçratma ve lekelerin yer aldığı eserinde siyah lekelerin fırçanın kontrolünde ilerlemesiyle kaligrafik etkilerin olduğu görülmektedir. Uzak Doğu Sanatındaki şiirsel dil, resmin içerisinde kaybolan yazılar ve kaligrafik etkiler Tobey'in eserine de yansımıştır. Yoğun bir odaklanma sonucunda tinsel etkiler, bilincin devre dışı bırakılmasıyla hayat bulmuştur. Kendiliğinden, olanaklı bir biçimde, bilincin

devre dışı bırakılmasıyla yaratıcı eylemsel süreci gerçekleşmektedir. Etkin bir düşünme eyleminden uzak serbestlik ilkesiyle hareket eden Tobey, anlık lekelerin bileşimi ve bütüncül bir dile doğru yol almıştır. İçsel yaşamına ve kendi özüne dönen sanatçı, mistik deneyimini eserlerine yansıtmıştır. Sanatçının çelişkileri, içsel yaşamı ve sezgileri estetik duyarlılıkla eserlerine aktarılmıştır. Sanatsal süreç Eylem Resminde olduğu gibi zihinle birlikte duyguların ve bedenin de dahil olduğu bir performansa dönüşür.

Jestüel, sanatsal eylem sırasında bir araya getirilen hareketlerin tümünü kapsamaktadır (Bourriaud, 2005, s. 176).

Görsel 5. Mark Tobey, *İsimsiz*, 1957, Washi kağıdı üzerine sumi mürekkebi

Daha yoğun ve koyu lekelerin serbest bir biçimde yüzeyde konumlandığı Görsel 5'te büyük ve küçük lekeler bir arada kümelenmiştir. Oransal açıdan farklı büyüklükteki lekelerin bir arada yer aldığı kompozisyon devam etmektedir. Eserden çıkarak boşlukta devam eden lekeler arasında daha açık tonda geçiş sağlayan grilere yer verilmiştir. Fırçanın yuvarlak hareketleri, gerçekliğin izlerinden ve içsel yolculuktan bir kesit sunmaktadır. Boşluk ve doluluk ilkesiyle hareket edilen eserin sol kısmı ağırlıklı olarak daha koyu lekelerden oluşmaktadır. Açık tonlar sağ taraftan içeriye resmin orta bölümlerine kadar ilerlemiştir. Resimsel değerlerin içsel duyumla biçimlendirildiği eser, kaynaşma ve erimelerin yer aldığı lekelerin oluşmasına da olanak sağlamıştır. Kaosun, karmaşanın ve sonsuz olasılıkların bir araya gelmesiyle eserin iç gerçekliği oluşmaktadır. Serbest biçimsel formlar duygunun en saf haliyle karmaşa ve

kaos içinde bulunulabilecek en yalın formlara ulaşabilme arzusu ve saflık arayışı sonunda gerçekleşmektedir.

Sanatçının ortaya koyduğu en görünür ve samimi anlatım aracı olan simge anlama dair yoğun ifade içerir. Sanatçı var olanı yorumlayarak daha özel bir hale getirmektedir (Timuçin, 2003, s. 184-185).

Görsel 6. Mark Tobey, *İsimsiz*, 1957

Açık ve orta tonların üzerine uygulama yapılan eserde koyu lekeler ve sıçratmalar bir arada yorumlanarak oluşmuştur. Damlatılmış lekeler, ince çizgiler ve sıçratmaların içsel olarak aktarıldığı eserde merkezi bir kompozisyon anlayışı yerine tüm yüzeye yayılmış bir biçimlendirme görülmektedir. Serbest bir anlayışla yüzeye yayılan lekeler eser içerisindeki olasılıklarla gelişmiştir. Ara ara dağılmalar ve dağılmalarla birlikte geçişler görülmektedir. Dağılmalarla birlikte lekelerarası bağlantılar kurulmuş tüm lekelerin bütün bir biçimde kavranması sağlanmıştır. Ritimsel devinimler, hareketli ifade dili sanatçının bu eserinde de izlenmektedir. Kendiliğinden oluşan lekeler estetik kavrayışla birlikte özel bir dilin oluşmasına da olanak tanımaktadır (Görsel 6).

Asya kaligrafisinden etkilendiği hem fikir hem de biçim yönünden resmin akışını destekleyen yoğun kompozisyonları ile Tobey, Avrupa geleneklerinden de ayrılmaktadır. Tobey'in raslantısal fırça darbeleri ve kaligrafik vuruşları ile Lekecilik akımının temsiliyeti hissedilir. Tobey'in 1922 yılında Doğu Asyalı bir koloni ile karşılaşması ve Reng Kwei isimli Çinli bir sanatçı ile tanışması, Doğu Asya fırça kullanma tekniğini öğrenmesine sebep olmuştur. Eserlerinde sert fırça vuruşları tasarlanmış yoğun anlatımlı kompozisyonlarında kaligrafik izlenimler hissedilmektedir (Bulduk Türkmen, 2023, s. 438).

Görsel 7. Mark Tobey, İsimsiz, 1957, kâğıt üzerine mürekkep

Mark Tobey'in sumi mürekkebiyle oluşturduğu eserlerinden Görsel 7'de yüzeye yayılan leke kümelerinin serbest bir biçimde gezindiği görülmektedir. Kâğıttan taşan lekeler fırçanın yönüne göre hareket ettirilerek dağılma ve sıçratmalarla buluşmuştur. Parça parça lekeler arasında bağ kurulmasına da olanak sağlayan sıçratmalar, eserdeki leke ve çizgiler arasında dengeli dağılımı da sağlamaktadır. İçsel coşkunun fırçaya ve mürekkebe yansımaları dışavurumsal hareketlerle izleyiciye hissettirilir. Kavramların sezgisel bir boyuta indirildiği ve estetik boyutta anlamlandırıldığı görülmektedir. Öznelci bir bakışla içsel olanın aktarıldığı eserler anlık dışavurumsal izlere dönüşmüştür. Gerçekliğin dıştan içe özel olarak biçimlendirildiği anlık iletilerde soyut kompozisyonlar gerçekleşmektedir. Gerçeklik lekelerde ve anlık sıçramalarda simgeleşir. Sanatsal gerçeklik sanatçının kendi gerçekliğiyle özelleşir. Enerjiyle yüklü sanat yapıtı metafiziksel boyutta ve estetiksel çerçevede görünür hale gelir.

Görsel 8. Mark Tobey, *Sumi I*, 1957, kağıt üzerine sumi mürekkebi, 29,6 x 39,7 cm

Lekelerin açık fon üzerinde biçimlendirildiği Tobey resminde lekeler birbirleriyle bağlantılı bir biçimde düzenlenmiştir. Fırçaların dikey ya da yatay kullanışı ile resme ritmik hareketler kazandırılmıştır. Açık fon üzerine uygulanan siyah lekeler kendi içinde bir bütünlük oluşturmaktadır. Resmin kenarlarından taşan görüntü, izleyicinin dikkatini merkezde toplayarak kenarlara doğru dağıtmaktadır. Eserde küçük ve büyük lekeler arasında dengeler gözlemlenmiştir. Leke, çizgi ve ritimle bir araya gelen savruk fırça hareketleriyle biçimlendirmede algılanan gerçeklik dışsallaşır. Sanatçının kendi gerçekliğinde birebir hissettikleri ve duyumları algı süzgecinden geçirilerek yaşanmış deneyimlerle bir araya gelir. Öz gerçeklik tutarlı bir bütüne kavuşarak, heyecan ve estetik bakış bir arada özgün görünümler sunmaktadır. Özgün ve benzersiz yapılar ruhsal etkinlik içerisinde var olurlar. Böylece sanatçının gerçek benliği tüm varlığıyla eserine yansır.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan Soyut Dışavurumculuk akımıyla, sanatın merkezi Avrupa'dan Amerika'ya taşınmıştır. Sanatın merkezi olarak bilinen Paris'ten Amerika'ya gelen birçok sanatçı New York'u modern sanatın merkezi haline getirmiştir. Federal Sanat Projesi kapsamında göç edip gelen sanatçılar sanatsal ve ekonomik olarak daha güçlü hale gelmişlerdir. Anlık

deneyimlere ve rastlantısallığa olanak tanıyan Soyut Dışavurumcu akımda boya sıçratma, akıtma ve damlatmaların serbestçe biçimlendirildiği Eylem Resmi ve düz boya alanlarına yer verilen Renk Alan Resminde eserler üretilmiştir.

Amerikan Sanatı ve New York Okulu temsilcilerinden Mark Tobey, eserlerinde yüzey üzerine yayılan grift biçimlendirmeler oluşturur. Koyu zeminlerin tercih edildiği eserlerde çizgiler devam ederek lekesele yoğunluk oluştururlar. Boya ile biçimlenen eserlerin yanı sıra, Tobey'in sumi mürekkebi ile oluşturduğu açık zemin üzerine anlık deneyimlerini aktardığı eserleri de görülmektedir. Siyah mürekkep ile oluşturulmuş kaligrafik eserlerde lekeler simgesel bir bütün olarak aktarılır. Hakiki gerçekliğe ulaşma çabasıyla oluşturulan eserler Çin ve Doğu Sanatının izlerini taşır. Birbirinin devamlılığı olan fırça ile oluşturulmuş lekeler otomatik olarak gerçekleşmektedir. Rastlantısal olarak gelişen kompozisyonlarda katı ve sert bir tutum yerine daha lirik bir anlayış görülmektedir. Mistik deneyimlerini eserlerine yansıtan Tobey, leke ve çizgi gibi öğeleri dinamik bir biçimde aktarmaktadır. Sanatını metafiziksel boyuta taşıyan Tobey, doğaya ait olanı tüm fazlalıklarından arındırarak hakikate ulaşmayı hedeflemiştir. Damlatma ve sıçratmalarla birlikte sanatsal bir eyleme dönüşen sanatçının özel gerçekliği, olgunlaşmış biçimler aracılığıyla simgeleşirler. Tobey'in eserlerinde resimsel öğelerin tüm yüzeyi kapladığı görülmektedir. Taşızmin temsilcisi Tobey, serbest bir biçimde biçimlendirdiği kompozisyonlarında fırçanın hareketlerini kaligrafik bir biçimde yönlendirir. Klasik kompozisyon ve resim anlayışı yerine resimsel öğeleri kendi üslup anlayışına göre adapte etmiştir. Serbest ve devinen lekelerin yönü, sıçrayışı ve birbiri içerisinde dağılımı eserlerde dinamik bir etki oluşmasını sağlamıştır. Soyut Dışavurumcu akımın temsilcilerinden Tobey, yoğun ve kümelenen soyut lekelerin var olduğu eserlerinde düz yüzeyler üzerinde biçimlendirilmiş kaligrafik stiliyle zihninin derinliklerinden gelen duyguları bütünleştirmektedir. Serbest fırça tuşlarıyla oluşturduğu eserlerde katı geometriden uzaklaşmaktadır. Leke ve çizgileri içsel dürtüleriyle biçimlendirdiği yüzeylerde ise rastlantısal dokunuşlara da yer vermektedir. İçsel edimin etkin bir biçimde yer aldığı eserler duyguların en samimi temsili olurlar.

KAYNAKÇA

- Bedin, F. (1985). Çin Sanatını Tanıyalım. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Bonfand, A. (1994). Soyut Sanat. Ankara: Dost Kitabevi.
- Bourriaud, N. (2005). İlişkisel Estetik. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bozkurt, N. (2000). Sanat ve Estetik Kuramları. Bursa: Asa Yayınları.
- Bayazıt Yılmaz, B. (2023). Boşluk ve Devrimin Resim Dilinde Çözümlemesi. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Bulduk Türkmen, B. (2023). “Kaligrafi ve Lekecilik: Kaligrafide Lekeci Yorumlamalar”. Sanat ve Tasarım Dergisi, 13(2), 435-450. <https://doi.org/10.20488/sanattasarim.1403751>
- Ceylan, P. (2022). “Batı Sanatında Japon Sanatının İzleri ve Katsushika Hokusai’nin Eserlerinin Günümüz Sanatında Yeniden Yorumlanması”. Akdeniz Sanat, 16(29), 183-204. <https://doi.org/10.48069/akdenizsanat.942154>
- Cheng, F. (2006). Boşluk ve Doluluk. (K. Özsezgin, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Çağlayan, A. F. (2018). Resim Sanatında Plastik Öge Olarak Doku ve Doku-Anlam İlişkisi. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Dinçer, B. (2014). Soyut Resimde Suje ve Obje Arasındaki İlişki. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anasanat Dalı.
- Gece Çelikkan, Ş. (2018). Modern ve Postmodern Dönemlerde Soyut Sanat Felsefesi, İzmir: Mungan Kavram Yayınevi.
- Eroğlu, Ö. (2015). Modern Sanat. İstanbul: Tekhne Yayınları.
- Eroğlu, Ö. (2017). Sanatta Üslup. İstanbul: Tekhne Yayınları.
- Farthing, S. (Ed.), (2014), Sanatın Tüm Öyküsü (F. C. Çulcu ve G. Aldoğan, Çev.), İstanbul: Hayalperest Yayınevi, 2. Bsm.
- Kınacı, Ş. (2008). Soyut Eylem Resmi. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Krausse, A. (2005). Rönesanstan Günümüze Resim Sanatının Öyküsü. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Özen, U. (2008). Modern Sanatta Ekspresif Yüzey Hareketleri ve Çağdaş Türk Resmine Yansımaları. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Sözen, M., Tanyeli, U. (2001). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tatari, A. D. (2015). Çağdaş Türk Resmindeki Soyut Eğilimler Ekseninde Sabri Berkel. Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Timuçin, A. (2003). Estetik. İstanbul: Bulut Yayınları.

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel 1: Tobey, M. (1957), Kompozisyon/Composition [kağıt üzerine mürekkep]. <https://www.invaluable.com/auction-lot/mark-tobey-3417-c-1e34806830> adresinden 21.06.2024 tarihinde alınmıştır.

Görsel 2: Tobey, M. (1957), Sumi/Sumi [kağıt üzerine çini mürekkebi]. Jeanne Bucher Jaeger. <https://jeannebucherjaeger.com/mark-tobey-threading-light-2/> adresinden 21.06.2024 tarihinde alınmıştır.

Görsel 3: Tobey, M. (1950), İsimsiz/ Untitled [kağıt üzerine tempera]. Michael Rosenfeldart Gallery. <https://www.michaelrosenfeldart.com/artists/mark-tobey-1890-1976> adresinden 21.06.2024 tarihinde alınmıştır.

Görsel 4: Tobey, M. (1957), İsimsiz/ Untitled [kağıt üzerine mürekkep]. Michael Rosenfeldart Gallery. <https://www.michaelrosenfeldart.com/artists/mark-tobey-1890-1976/selected-works/3> adresinden 21.06.2024 tarihinde alınmıştır.

Görsel 5: Tobey, M. (1957), İsimsiz/Untitled [Washi kağıdı üzerine sumi mürekkebi]. Michael Rosenfeldart Gallery. <https://www.michaelrosenfeldart.com/artists/mark-tobey-1890-1976/selected-works/4> adresinden 21.06.2024 tarihinde alınmıştır.

Görsel 6: Tobey, M. (1957), İsimsiz/ Untitled [Resim]. Wikiart. <https://www.wikiart.org/en/mark-tobey/untitled-sumi-1957> adresinden 21. 06. 2024 tarihinde alınmıştır.

Görsel 7: Tobey, M. (1957), İsimsiz/ Untitled [kağıt üzerine mürekkep]. <https://tr.pinterest.com/pin/mark-tobey-sumi-1957-ink-on-japan-paper-523754631638194361/> adresinden 24.06.2024 tarihinde alınmıştır.

Görsel 8: Tobey, M. (1957), Sumi I/ Sumi I [kağıt üzerine sumi mürekkebi]. Hachmeister Koleksiyonu, <https://www.kunstmuseum.singen.de/ausstellungen/aktuell/mark-tobey-arnold-stadler-unterwegs-in-marks-welt/mark-tobey-sumi-i-1957> adresinden 24.06.2024 tarihinde alınmıştır.